

Zmiany modelu rodowodowego koni rasy wielkopolskiej

Anna Nowicka-Posłuszna

*Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu, Zakład Hodowli Koni,
ul. Wołyńska 33, 60-637 Poznań, e-mail: aposlusz1@wp.pl*

Nazwa konie wielkopolskie obejmuje konie półkrwi, których odrębność w sensie genetycznym i genealogicznym była kształtowana jako tzw. koni poznańskich już w drugiej połowie XIX wieku.

Typ konia hodowanego w Wielkopolsce przed rozbiorami nie różnił się od typu koni z innych rejonów kraju. Masowe pogłowie włościańskie to w większości niewielki, prymitywny koń miejscowy, natomiast konie dworskie w dużej mierze uszlachetniane były końmi orientalnymi.

Niewystarczający pod względem wartości użytkowej materiał koński i wojny napoleońskie, które przetrzebiły pogłowie koni w Europie, spowodowały, że w latach 20. XIX w. władze pruskie podjęły decyzję o utworzeniu na terenie Wielkopolski jednostki hodowlanej w celu podniesienia wartości hodowanej tam populacji koni, które miały być przeznaczone dla armii pruskiej.

W czerwcu 1828 r. wysłano do Wielkopolski adiutanta szefa remontu z zadaniem wyszukania odpowiedniego miejsca na założenie stada. Miała to być miejscowość o dobrych warunkach zdrowotnych, komunikacyjnych, transportowych i pomieszczeniowych. Po rozważeniu kilku propozycji wybór padł na dobra sierakowskie.

Organizatorem i pierwszym kierownikiem Stada był major von der Brinken. Pierwsze ogiery ze stadnin i stad niemieckich nadeszły do Sierakowa 4 lutego 1829 r. Dlatego 1829 przyjęto za rok powstania Stada i według tej daty obchodzono 100-letni jubileusz istnienia tej placówki w 1929 r. i 125-letni w 1954 r.

Stado sierakowskie rozpoczęło swą działalność już w sezonie rozplodowym 1829 r. dzięki nadesłanym 60 ogierom: 4 lutego nadeszło 5 ogierów ze stada Veshra, 15 lutego 8 ogierów z Graditz, 18 lutego 15 ogierów ze stada brandenburskiego i 23 lutego 4 ogiery od Naczelnego Koniuszego z Berlina. W marcu tego roku 28 ogierów nadeszło stado Marienwerder (Kwidzyń).

Jesienią 1830 r. przysłano do stada 30 ogierów ze stadniny w Trakenach.

Hodowla koni miała w tym czasie sprzyjające warunki rozwoju dzięki zapotrzebowaniu różnych formacji wojskowych na siłę pociągową. Armia pruska kupowała coraz więcej koni w Poznańskim i dlatego w 1838 r. powstało towarzystwo popierające hodowlę koni pod nazwą: **Towarzystwo ku podniesieniu chowu koni, bydła i owiec**. Jego celem było podniesienie poziomu hodowli koni przez organizowanie wystaw i gonitw. 10 lutego 1859 r. wydano dekret o nadzorze nad prywatnymi ogierami i uznaniu ich za odpowiednie do hodowli. Był to niezbitý dowód, świadczący o wzroście poziomu hodowli oraz początkach formowania się typu konia półkrwi na terenie rejonu poznańskiego.

Rosnące zapotrzebowanie na ogiery oraz zbyt duży zasięg działalności stada sierakowskiego spowodowały podział Wielkopolski na dwa okręgi hodowlane i utworzenie w roku 1885 Stada Ogierów w Gnieźnie. W lipcu tego roku stado sierakowskie przekazało do Gniezna 148 ogierów rasy pełnej krwi angielskiej, wschodniopruskiej, trakeńskiej, hanowerskiej, oldenburskiej i perszeron.

W 1895 r. powstało **Towarzystwo Zapi-**

sywania *Klaczy do Ksiąg Rodowych*, którego zadaniem był: „*rozwój hodowli koni w Wielkim Księstwie Poznańskim. W pierwszym rządzie stworzenie Ksiąg Stadnych dla koni rasowych półkrwi, zarządzanie przeglądów klaczy i wystaw rolniczych*”.

W 1897 r. założono Stado Ogierów w Starogardzie Gdańskim. Dzięki konsekwentnej działalności i odpowiedniemu doborowi ogierów ze stad (uszlachetnionych krwią orientálną, wschodniopruską i trakeńską) oraz użyciu ras: beberbeckiej, hanowerskiej i oldenburskiej, wytworzył się typ konia poznańskiego: duży, masywny, mało odporny, gorszej konstytucji, do pracy na roli i na potrzeby wojska.

W 1897 r. wydano rejestr klaczy, a w 1900 pierwszy tom Poznańskiej Księgi Stadnej Klaczy Półkrwi, w którym zapisano 2319 klaczy należących do 499 członków. W drugim tomie, wydanym w 1911 r., było 2708 klaczy, będących własnością 360 członków. Spośród właścicieli około 20% stanowili drobni rolnicy. Do tej księgi zapisywano klacze wraz z potomstwem i ogiery pochodzące z województwa poznańskiego po wiadomym ogierze i przynajmniej wiadomym ojcu matki, wolne od domieszki krwi koni zimnokrwistych, typem i pokrojem odpowiadające wymaganiom hodowli poznańskiej.

Wraz ze wzrostem ilościowym następowała poprawa jakościowa koni hodowanych w Wielkopolsce. Hodowla ta nie była jednak w tym okresie samowystarczalna pod względem produkcji ogierów. Korzystano więc w dużym

stopniu z ogierów z innych hodowli, zwłaszcza półkrwi niemieckich. Ogiery poznańskie stanowiły niewielki procent ogólnego stanu ogierów w stadach.

W latach 1896–1897 Stada Ogierów w Gnieźnie i Sierakowie miały 356 ogierów następujących ras: hanowerskiej (103 szt.), wschodniopruskiej (69 szt.), graditzkiej (41 szt.), oldenburskiej (27 szt.), trakeńskiej (22 szt.), beberbeckiej (18 szt.), poznańskiej (13 szt.), meklemburskiej (5 szt.), poznańskiej (3 szt.), wschodniofryzjskiej (3 szt.) i 52 ogiery innych ras.

W stadach poznańskich, oprócz zwiększenia liczby ogierów, systematycznie dążono do podniesienia ich wartości. Dlatego, w latach 1896–1913 młode ogiery (po pierwszym sezonie rozplodowym) poddawano w okresie letnio-jesiennym treningowi w stadach. Najlepsze z nich kierowano na tor wyścigowy do Poznania, gdzie przechodziły próby dzielności w wyścigach płaskich na dystansie 1200 m.

Cechą hodowli wielkopolskiej był w tym czasie stosunkowo niewielki udział ogierów pełnej krwi angielskiej i czystej krwi arabskiej. Materiałem uszlachetniającym były ogiery trakeńskie i beberbeckie, które były w wysokim stopniu nasycone pełną krwią, czy też ogiery wschodniopruskie, które powiększyły parametry budowy, zwłaszcza masę ciała.

Na zwiększenie kalibru miały także wpływ konie hanowerskie i oldenburskie, które jednak wносиły pewną ordynarność i osłabiały konstytucję.

Tabela 1. Skład rasowy ogierów w SO Sieraków w latach 1927–1936
Table 1. Breeds of stallions in the Stallion Depot Sieraków, 1927–1936

Rasa – Breed	Lata – Years									
	1927	1928	1929	1930	1931	1932	1933	1934	1936	
Pełna krew angielska <i>Thoroughbred</i>	9	10	13	13	11	8	10	13	15	
Półkrew angielska <i>Thoroughbred half-bred</i>	135	127	129	130	131	114	114	116	123	
Czysta krew arabska <i>Pure Arabian</i>	3	4	4	3	3	2	3	3	3	
Półkrew arabska i angloarabska <i>Arabian and Anglo-Arabian half-bred</i>	8	10	11	19	20	16	18	19	19	
Orientalo-hanowery <i>Oriental Hanover</i>	–	–	–	–	–	–	6	7	7	
Hanowery <i>Hanover</i>	3	4	6	6	6	6	4	4	4	
Razem – Total	158	155	163	171	171	146	155	162	172	

Na przełomie XIX i XX w. konie hodowane w Wielkopolsce były dość wyrównane w typie: były to konie półkrwi angielskiej o walorach wszechstronnie użytkowych, przydatne zarówno do służby w wojsku, jak i do pracy na roli – „prezentowały typ konia szlachetnego, różniące się od koni innych dzielnic znacznie większym kalibrem, lepszą budową, lecz gorszą konstytucją, mniejszą suchością i odpornością i większymi wymaganiami paszowymi”.

Z przekształconego Towarzystwa Zapisywania Klaczy do Ksiąg... powstał w 1920 r. Związek Hodowców Konia Szlachetnego w Wielkopolsce, który miał ogromny i korzystny wpływ na rozwój hodowli poznańskiej. Zadaniem Związku było: *staranie się o stosowny dobór materiału do rozplodu, zaprowadzenie jednolitych ksiąg rodowodowych, szkolenia członków Związku, popieranie wyścigów i wszelkich popisów konnych, utrzymywanie klaczy o większej wartości”*.

W 1935 r. ukazał się pierwszy tom Poznańsko-Pomorskiej Księgi Stadnej Koni Półkrwi Angielskiej, do której zapisano 5154 konie, w tym 1763 klacze, 734 ogierzy oraz 2657 szt. przychówku urodzonego do roku 1934. Tom drugi Poznańsko-Pomorskiej Księgi Koni wydano w 1937 r., a zapisano w nim 1811 koni półkrwi angielskiej (352 klacze, 37 ogierów, 1422 szt. przychówku, łącznie z rocznikiem 1936), 804 konie półkrwi angloarabskiej (130 klacze, 25 ogierów, 649 szt. przychówku), 32 konie półkrwi arabskiej (4 klacze i 28 szt. przychówku). Koncepcja hodowlana przewidywała hodowlę konia wszechstronnie użytkowego.

Okres uszlachetniania konia poznańskiego przypadł na połowę lat dwudziestych. Działania te spowodowały, że konie poznańskie stały się bardziej poprawne, szlachetne, ale trochę mniejsze. Zyskiwały jednak coraz większe uznanie w oczach władz wojskowych, tak że prawie 1/3 zapotrzebowania wojska na konie pokrywała hodowla poznańska. Na dobry poziom hodowli koni w Wielkopolsce miało również wpływ zamiłowanie ludzi do hodowli tego gatunku zwierząt. Obok koni półkrwi, w okresie międzywojennym hodowano konie pełnej krwi angielskiej i czystej krwi arabskiej. Pomimo iż konie tych ras nie podlegały zarządowi Związku, to jednak hodowane były w wyróżniających się stadninach półkrwi, dzięki czemu wywierały ko-

rzystny wpływ na całą hodowlę.

W przekształcaniu konia poznańskiego spory udział miały stadniny prywatne, w tym Iwno (I. hr. Mielżyńskiego), Golejewko (I. hr. Czarneckiego), Szelejewo (S. Karłowskiego), Wituchowo (Z. hr. Mycielskiej) i Posadowo (S. hr. Korzbok-Łąckiego), gdzie – oprócz poważnego działu koni półkrwi – hodowano również konie pełnej krwi angielskiej; a także stadniny półkrwi Klęka (M. Janame’a), Pępowo (J. von Oerzena), Szelejewo (I. Karłowskiego), Gogolewo (S. hr. Czarneckiego), Stawiany (Z. Chłapowskiego), Gałowo (Z. hr. Mycielskiej), Dobrojewo (I. hr. Kwileckiego), Dębno (I. hr. Mycielskiej), Modzre (S. Hutten-Czapskiego) oraz jedyna Państwowa Stadnina Koni w Racocie, założona w 1928 r.

Stan hodowli koni stopniowo się poprawiał, co wyrażało się między innymi sukcesami na wystawach hodowlanych oraz coraz większą liczbą koni kupowanych przez komisje remontowe.

II wojna światowa nie oszczędziła hodowli koni. Po zajęciu Wielkopolski przez Niemców w 1939 r. teren ten został włączony do Rzeszy, a hodowla państwowa podporządkowana władzom wojskowym. Zaginęła połowa stadnin – posadowskiej, gałowskiej i prawie cała Stadnina Koni Racot.

W okresie okupacji niemieckiej stadniny te częściowo uzupełniono młodzieżą. W 1945 r. hodowla poznańska poniosła wielkie straty, gdyż ewakuowany przez okupanta materiał zarodowy w większości zginął (lub zaginął), w tym część ogierów z PSO Gniezno i Sieraków. Niektóre stadniny (Posadowo, Kobylniki, Iwno, Wielichowo) straciły prawie wszystkie matki. Pozostały źrebięta dwuletnie, roczne i odsadki oraz znaczna liczba klaczy u drobnych rolników, z których głównie została odbudowana hodowla.

Po wojnie, w wyniku starań Zarządu Stadnin Polskich w Niemczech, powróciło do kraju około 1600 ogierów, klaczy i młodzieży, które również dały początek odradzającej się hodowli. Okres powojenny cechowało znaczne zapotrzebowanie na siłę roboczą w rolnictwie. W związku z tym zmieniły się wymagania co do wartości użytkowej konia poznańskiego. Koń „remontowy” i do lekkich zaprzęgów stracił rację bytu. Istniało natomiast coraz większe zapotrzebowanie na konia średniego, o wzroście 157 cm i ma-

się ciała około 600 kg, głębokiego, kościstego, o dobrych chodach, łagodnym temperamencie, dobrym wykorzystaniu paszy, pożądanej konstytucji i dużych zdolnościach do pracy w zaprzęgu. W dążeniu do wyprodukowania tzw. „*konia ekonomicznego*” starano się obniżyć jego wzrost i kaliber, czego wyrazem była między innymi tendencja do nie kwalifikowania do hodowli ogierów o wzroście powyżej 162 cm. Dopiero w latach sześćdziesiątych dała się zauważyć stopniowa odbudowa zatraconego w pewnym stopniu typu konia poznańskiego półkrwi.

W związku ze zmianami po II wojnie światowej część byłych Prus Wschodnich (Warmia i Mazury) znalazła się w granicach Polski. W czasie działań wojennych hodowla koni na tym terenie została znacznie przetrzebiona, a znaleziony tam materiał, uznany za hodowlany ze względu na palenia trakeńskie lub wschodniopruskie, był nieliczny i przeważnie z zagubionymi rodowodami. Hodowla koni w Prusach Wschodnich miała wielowiekową tradycję; hodowano tam zarówno konia szlachetnego, jak i konie w typie ciężkim. Do początków XVIII w. konie szlachetne, m.in. z udziałem w rodowodach koni arabskich polskiego pochodzenia, hodowano w przeszło 30 majątkach.

Największy wpływ na tę hodowlę miała jednak założona w 1732 r. przez Fryderyka Wilhelma I słynna królewska stadnina w Trakenach. Przemyślane i konsekwentne działania hodowlane, w tym przede wszystkim staranny dobór osobników do kojarzeń, intensywny wychów, trening i sprawdzian wartości zarówno młodych ogierów, jak i klaczy przeznaczonych do rozrodu, spowodowały, że konie tam hodowane były doskonałej jakości i wywarły przemożny wpływ na jakość koni hodowanych na terenie Prus Wschodnich (konie wschodniopruskie), Prus Zachodnich i Wielkopolski.

W 1946 r. wznowiono działalność (założonego przez Niemców) Stada Ogierów w Kwidzynie oraz Stada w Kętrzynie, dokąd skierowano ogiery pochodzące m.in. z rewindykacji. Klacze, głównie z paleniem trakeńskim i wschodniopruskim, zgrupowano w stadninach Liski, Rzecznica, Plenikity, Warniki, Kadyny i Kroplewo. W 1949 r. przeniesiono do PSK Liski wszystkie

klacze wschodniopruskie znajdujące się w stadninach poznańskich, których część pochodziła z rewindykacji i stanowiła bardzo cenny materiał hodowlany. Hodowane na terenach Mazur konie charakteryzowały się dużym kalibrem i wszechstronną użytkowością, wywodząc się z żeńskich rodzin trakeńskich i miejscowych warmińskomazurskich; służyły jako ameliorator w hodowli konia poznańskiego.

W 1964 r. populacje koni poznańskich, mazurskich i tzw. „gryfów pomorskich”, czyli populacji koni hodowanych na terenie Pomorza Zachodniego i będących pod wpływem hano-werskich koni półkrwi, uznano za skonsolidowane genotypowo i fenotypowo i na podstawie rozporządzenia Ministra Rolnictwa z 27 grudnia 1962 r. **określono mianem rasy wielkopolskiej**. W 1965 r. ukazał się drukiem I tom (część) Księgi Stadnej Koni Wielkopolskich.

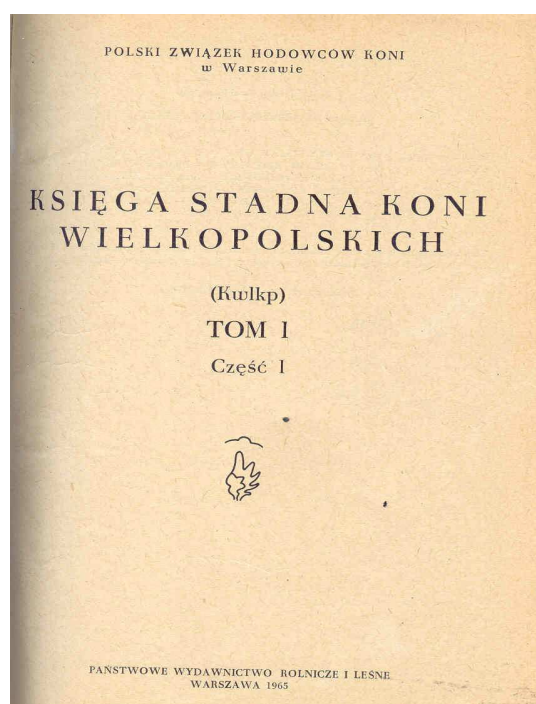
Konie wielkopolskie zostały wytworzone na rdzennie polskich ziemiach w oparciu o rodzimy typ koni. Od czasu wyzwolenia (1918 r.), a szczególnie po zakończenia II wojny światowej, rasa ta stanowi „produkt” myśli i pracy hodowlanej wielu pokoleń polskich hodowców, a także specyficznych warunków środowiskowych, w jakich została wyhodowana.

We wstępie do I tomu cz. 1 Księgi Stadnej koni rasy wielkopolskiej przedstawione są: „Zasady prowadzenia księgi stadnej koni wielkopolskich ustalone przez Komisje (...) Księgi a zatwierdzone przez Wydział Chowu Koni Departamentu Produkcji Zwierzęcej Ministerstwa Rolnictwa (Kwłkp t. I cz. I), w których przedstawiony jest „wzorzec rodowodowy” koni zakwalifikowanych do:

I działu: „*pochodzą od przodków mających w rodowodach konie trakeńskie, wschodniopruskie, hano-werskie oraz pochodne tych ras, jak poznańskie, pomorskie itd. W rodowodach koni, które zostały wpisane do Księgi Stadnej Koni Wielkopolskich, dopuszczalna jest krew koni pełnej krwi angielskiej, czystej krwi arabskiej oraz pochodnych tych ras;*

II działu: „*urodzone poza granicami kraju oraz do roku 1945 na terenie Ziemi Odzyskanych, biorące obecnie udział w hodowli konia wielkopolskiego*”.

Model rodowodowy koni rasy wielkopolskiej

Pierwsza strona I tomu Księgi Stadnej Koni Wielkopolskich (Kwlkp)
First page of Volume I of the Wielkopolski Horse Stud Book

Kwlkp 281 CHIOS 2590 Data ur.: 24.II.1949 r. Maść: c. kasztanowata, łys. zach. na pr. nozd., 4 nogi st. pęc. nier. Hod.: SK Gogolewo Wych.: Hodowca Właśc.: PSO Sieraków Wym.: wys. 159 obw. kl. 192 nadp. 20 Suma pkt. pokr.: 83	1866	1467 Favo x, pozn. P.P.A. I. 594 j. kaszt. 1927	IV Dealer P.S.B. II. 118
	Hindus x, pozn. P.P.A. II. 289	Igliczka x, pozn., P.P.A. I. 277	Balladyna W.Z. I. 278
	kaszt. 1935	br. kaszt. 1930	1003 Motor P.P.A. I. 643
	103	980 Merlin x, wsch. pr. Ost. Hb. II. 296	Ariana P.P.A. I. 29
	Gracja x, pozn. R.K. IV. 402	kary 1933	Lienhard Ost. Hb. I. 173
		Kleopatra x, pozn. P.P.A. II-1/663	V. I 5565 Medarda Ost. Sb. 26/114
	gn. 1943	kaszt. 1937	1211 Maharadza P.P.A. I. 639
			Fortuna P.P.A. I. 486

Stacje rozplodowe

1952 Ostrowiec	p. Sławno	w. koszalińskie	1958 Malwice	p. Lubsko	w. zielonogórskie
1953 Chełmno	p. Szamotuły	w. poznańskie	1959 „	„	„
1954 „	„	„	1960 „	„	„
1955 Brzoza	p. Strzelce Kr.	w. zielonogórskie	1961 „	„	„
1956 „	„	„	1962 „	„	„
1957 „	„	„	1963 Przeclaw	p. Szprotawa	„

Rodowód konia wielkopolskiego wpisanego do I tomu tej rasy (przykład)
Pedigree of a Wielkopolski horse registeed in Volume I for this breed (example)

A. Nowicka-Postuszna

Tabela 2. Skład rasowy ogierów w SO Sieraków w latach 1963–1978
 Table 2. Breeds of stallions in the Stallion Depot Sieraków, 1963–1978

Rasa – Breed	Lata – Years							
	1063	1965	1967	1969	1971	1973	1975	1978
Pełna krew angielska – <i>Thoroughbred</i>	1	3	4	7	7	4	11	13
Czysta krew arabska – <i>Pure Arabian</i>	–	–	–	1	1	1	–	1
Czysta krew angloarabska – <i>Pure Anglo-Arabian</i>	1	1	–	1	1	1	4	2
Półkrew arabska – <i>Arabian half-bred</i>	–	–	–	–	–	1	–	–
Wielkopolskie – <i>Wielkopolski</i>	–	–	185	185	178	162	158	138
Półkrew angielska – <i>Thoroughbred half-bred</i>	159	155	–	–	–	–	–	–
(poznańskie)								
„ (mazurskie)	18	25	–	–	–	–	–	–
„ (trakeńskie)	8	3	–	–	–	–	–	–
Półkrew angloarabska – <i>Anglo-Arabian</i>	22	12	–	–	–	–	–	–
<i>half-bred</i> (poznańskie)								
„ (trakeńskie)	1	–	–	–	–	–	–	–
Śląskie – <i>Silesian</i>	–	–	–	–	–	–	–	5
Inne – <i>Others</i>	–	1	1	1	2	2	3	2
Razem – Total	210	200	190	195	189	171	176	161

Kwłkp 6221 KANTALA poch.trk./wsch.pr. 9545	66	8593	IRE	STUPENDOUS xx
Data urodz.: 11.10.1990/91		DAKOTA xx P.S.B.XII.281		ARDNEASKEN xx
Maść: ciemniogniada, kw.pow. linii oczu	MANGAN xx P.S.B.XIII.150	sk.gn. 1971		7021 OCZERET P.S.B.X.127
Hod.: SK Liski		MANGALIA xx P.S.B.XI.120		MILENA P.S.B.X.110
Wych.: Hodowca	c.gn. 1981	gn. 1974		
Właśc.: SK Liski	6627	6836	KONDEUSZ	5362 COLOMBO Kwłkp 1361
		Kwłkp 2191		6227 KORSARKA Kwłkp 895
Wym.: wys.: 163 obw. kl.: 199 nadp.: 21.0	KANDIA p.tr/w.pr. Kwłkp 6218	sk.gn. 1967		5440 POPRAD Kwłkp 1753
Suma pkt. pokr.: 80	sk.gn 1983	3293	KARMANIOLA	9606 KRAJKA Kwłkp 3278
		Kwłkp 4146		
		sk.gn. 1974		

Rodowód konia wielkopolskiego wpisanego do Kwłkp. zgodnie z wytycznymi regulaminu z 1984 r.
Pedigree of a Wielkopolski horse registered in the Wielkopolski Horse Stud Book in accordance with the 1984 regulations

Kolejny **Regulamin prowadzenia ksiąg koni zarodowych**, wydany przez **Polski Związek Hodowców Koni** (Warszawa, 1984) przedstawił uściślone zasady wpisu koni do księgi rasy wielkopolskiej. Według tego regulaminu do ksiąg koni rasy wielkopolskiej: „wpisuje się ogiery i klacze wywodzące się od przodków wpisanych do ksiąg koni ras: wielkopolskiej, pełnej krwi angielskiej, czystej krwi arabskiej, czystej krwi angloarabskiej oraz od wpisanych do krajowych i zagranicznych ksiąg koni półkrwi: angielskiej, arabskiej i angloarabskiej”.

Księgi koni rasy wielkopolskiej prowadzi się w dwóch działach: **I i II**. *Do działu I wpisuje się ogiery i klacze, w rodowodach których w trzecim pokoleniu występuje co najmniej dwóch przodków rasy wielkopolskiej, trakeńskiej lub wschodniopruskiej i nie więcej niż dwóch przodków rasy małopolskiej. Nie dopuszcza się koni innych ras półkrwi.* „Do działu II wpisuje się ogiery i klacze, w rodowodach których dopuszcza się konie ras: małopolskiej, śląskiej, szlacheckich półkrwi, hanowerskiej oraz konika polskiego w łącznej liczbie nie większej niż 4 przodków w trzecim pokoleniu, przy równoczesnym udziale co najmniej jednego przodka rasy wielkopolskiej, trakeńskiej lub wschodniopruskiej”.

W hodowli koni wielkopolskich, szczególnie w stadninach państwowych, już w latach 70. ubiegłego wieku zaznaczyła się wyraźna zmiana kierunku hodowlanego. Zaczęto hodować konie w typie użytkowym zaprzęgowo-wierzchowym, a w późniejszym okresie wierzchowym. Używano reproduktorów pełnej krwi angielskiej i ogierów półkrwi sprawdzonych w użytkowaniu wierzchowym, pochodzących zarówno ze światowych, jak i krajowych hodowli, co związane było z otwarciem się rynków zbytu na konie wierzchowe i postępującą mechanizacją. Niestety, decyzje Komisji Księgi Stadnej sprawiły, że użycie ogierów pochodzących z hodowli zachodnioeuropejskich spowodowało znaczne zmniejszenie populacji koni rasy wielkopolskiej i w konsekwencji również niekorzystną opinię o ich wartości użytkowej.

Nowy, przedstawiony w 1995 r. **Regulamin prowadzenia ksiąg koni zarodowych** zakładał, że:

„1. Do księgi koni rasy wielkopolskiej wpisuje się ogiery i klacze wywodzące się od przodków

wpisanych do ksiąg koni ras: wielkopolskiej, pełnej krwi angielskiej, czystej krwi arabskiej, czystej krwi angloarabskiej i małopolskiej.

2. Do księgi koni rasy wielkopolskiej wpisuje się ogiery i klacze, w rodowodach których w trzecim pokoleniu występuje co najmniej 3 przodków ras: wielkopolskiej, trakeńskiej lub wschodniopruskiej i nie więcej niż **jeden przodek rasy małopolskiej. Nie dopuszcza się koni innych ras półkrwi**”.

Ze względu na używanie w rozrodzie znacznej liczby osobników innych ras szlacheckich genotyp koni wielkopolskich zaczął być przekształcany. Wpłynęło to na wprowadzenie przez Polski Związek Hodowców Koni w 1996 r. nowego wzorca rodowodowego przy wpisie do księgi, ograniczającego udział obcych ras szlacheckich we wzorcu rodowodowym, a to spowodowało widoczny spadek liczby klaczy wpisanych do księgi. Dlatego, na wniosek hodowców Polski Związek Hodowców Koni dopuścił w 2000 r. do rozluźnienia wzorca rodowodowego w programie hodowlanym. Spowodowało to zwiększenie użycia w rozrodzie innych ras w typie konia wierzchowego, wpisanych do ksiąg stadnych, znajdujących się na liście członków Światowej Federacji Hodowli Koni Sportowych (WBFSH), które Komisja Księgi Stadnej uznała za przydatne do doskonalenia.

Celem **programu hodowli koni rasy wielkopolskiej (1999–2000)** było: „wyhodowanie szlacheckiego, wszechstronnego konia wierzchowego do wykorzystania w wyczynowym sporcie konnym i rekreacji jeździeckiej. Podstawowe kryteria selekcyjne to wyniki uzyskiwane w sporcie oraz przydatność do rekreacji, zdrowie i wytrzymałość, zrównoważony temperament, łagodny charakter oraz uległość i reagowanie na żądanie jeźdźcy, doskonały ruch i funkcjonalna budowa ciała”.

Aktualnie obowiązujące zasady (2005) uznawania koni wielkopolskich i udziału innych ras półkrwi (strona męska) w ich rodowodach dają nadzieję na odbudowanie zarówno ilościowe, jak i jakościowe, tej populacji. Do ksiąg koni rasy wielkopolskiej wpisuje się potomstwo pochodzące:

- 1) po rodzicach wpisanych do ksiąg koni rasy wielkopolskiej oraz do zagranicznych ksiąg koni rasy trakeńskiej;

A. Nowicka-Postuszna

Ksp 10 BELUARDA 67/Ko Data ur.: 17.11.1992/93 Maść: c. kasztanowata, gw. ze strz., pl.m.chr.,l.p.ze st.pęc. z tyłu do 1/2 nadp.kor.nakr., pr.p.ze st. pęc. kor. nakr. pr.t.1/3 nadp.kor.nakr., l.t.1/3 nadp.kor.nakr. Hod.: SK Pępowo Wych.: Hodowca Właśc.: Krzysztof Stelmaszyk ul. Armii Krajowej 76-200 Słupsk Wym.: wys. 170 obw. kl. 197 nadp. 23.0 Suma pkt. pokr.: 79	711	9659	FEIERTRAUM Han. Ksp. I. 272
	KREZUS wlkp.	NAFAR Ksp 13 gn. 1980	1636 NAKRAPIANA Kwlkp 3420
			5494 KOTYLIA Kwlkp 5038
	kaszt. 1985	kaszt. 1981	9000 ARAK Kwlkp 2911
			3208 KOTLINA Kwlkp 4174
	7169	8937 BUKŁAK	8026 CZARNOLAS Kwlkp 2011
	BAUCIS Kwlkp 4613	Kwlkp 2960 kaszt. 1976	2653 BUJDA Kwlkp 2895
			4844 BULLA Kwlkp 4667
	kaszt. 1984	kaszt. 1979	6464 ARGUS II Kwlkp 1254
			2412 BAHAMKA wlkp.

Rodowód klaczy rasy szlachej półkrwi pochodzącej od rodziców rasy wielkopolskiej, nie wpisanej do Kwlkp. ze względu na obecność w III pokoleniu wstecznym ogiera rasy hanowerskiej Feiertraum
Pedigree of a thoroughbred half-bred mare from Wielkopolska parents not registered in the Wielkopolski Horse Stud Book because of the presence in the third back generation of Hanover stallion "Feiertraum"

Ksp 965 ORISSA 146 Data ur.: 09.12.1992/93 Maść: ciemnogniada, gw.ze strz., chr., pr.t.kor.od zew. nakr. Hod.: SK Posadowo Właśc.: SK Posadowo Wym.: wys. 165 obw. kl. 191 nadp. 20.5 Suma pkt. pokr.: 79	239	6213	1019 RUMIAN Km 418
	HATAMAN Kwlkp. 3395	HANNIBAL Kwlkp 1542 gn. 1959	7070 HAPPINESS Kwlkp 717
			291/By REJNILDA wlkp
	gn. 1983	kaszt. 1977	6520 DALTON Km 1193
			1732 RENIA Kwlkp 3543
	6553	8328	6210 MEHARI P.S.B.X.202
	ORACJA Kwlkp 5171	NEVERS xx P.S.B.X.112 gn. 1970	NARBONA P.S.B.VII.83
			3278 ORNETA Kwlkp 5514
	sk.gn. 1977	gn. 1973	4420 HULAJPOL Kwlkp 609
			1730 ORBITA I Kwlkp 3465

Rodowód klaczy rasy szlachej półkrwi pochodzącej od rodziców rasy wielkopolskiej, nie wpisanej do Kwlkp. ze względu na obecność w III pokoleniu wstecznym ogiera rasy małopolskiej Rumian
Pedigree of a thoroughbred half-bred mare from Wielkopolska parents not registered in the Wielkopolski Horse Stud Book because of the presence in the third back generation of Małopolski stallion "Rumian"

Model rodowodowy koni rasy wielkopolskiej

Kwlkp 6981 RAMONA 8147 Data ur.: 01.10.1986/87 Maść: skarogniada, pr.t.kor. od tyłu do st.pęc.,l.t. pęc.od tyłu ze st.pęc. Hod.: SK Nowa Wioska Wych.: Hodowca Właśc.: „Agros”-Czempiń ZR Gołębin Stary w. wielkopolskie Wym.: wys. 167 obw. kl. 198 nadp. 21.0 Suma pkt. pokr.: 78	9823 HONWED Kwlkp. 3403 kary 1981 6655 RECESJA Kwlkp 5266 c.gn. 1983	9012 WERSAL Ksp 174 kary 1976 4025 HALEMBA Ksp 100 c.gn. 1976 9034 PIOŁUN Kwlkp 3269 c.gn. 1977 2129 REDUTA xx P.S.B.X.130 gn. 1969	2458 SENATUS – han. Ksp.I.280 9894 WENDA P.S.B.IX.121 GDR 4025 MINNERAT – han. Ksp.I.279 843 HAWANA Ksp 108 5910 ORAN I Kwlkp 1718 2834 PŁACHTA Kwlkp 4337 5001 JONGLEUR P.S.B.VIII.151 IRE RADNICA P.S.B.VIII.128
---	---	---	--

Rodowód klaczy rasy wielkopolskiej pochodzącej od rodziców rasy wielkopolskiej, wpisanej do Kwlkp. jeszcze przed zmianami

Pedigree of a Wielkopolska mare from Wielkopolska parents registered in the Wielkopolski Horse Stud Book before the changes

- 2) od matek wpisanych do ksiąg koni rasy wielkopolskiej lub zagranicznych ksiąg rasy trakeńskiej, po ojcach pełnej krwi angielskiej, czystej krwi arabskiej i angloarabskiej;
- 3) od matek pełnej krwi angielskiej, czystej krwi arabskiej i angloarabskiej, po ojcach rasy wielkopolskiej lub trakeńskiej;
- 4) od jednego lub obojga rodziców wpisanych do ksiąg koni rasy szlachtetnej półkrwi, jeśli potomstwo to w drugim lub trzecim pokoleniu posiada wyłącznie przodków rasy wielkopolskiej, trakeńskiej, pełnej krwi angielskiej, czystej krwi arabskiej i angloarabskiej;
- 5) od matek wpisanych do ksiąg koni rasy wielkopolskiej lub zagranicznych rasy trakeńskiej, po ojcach rasy małopolskiej, szlachtetnej półkrwi oraz innych ras półkrwi w typie współczesnego konia szlachtetnego, wpisanych do ksiąg stadnych znajdujących się na liście członków Światowej Federacji

Hodowli Koni Sportowych, które komisja księgi stadnej uznała za przydatne do doskonalenia rasy, pod warunkiem, że potomstwo posiada w trzecim pokoleniu co najmniej 1 przodka wpisanego do księgi koni rasy wielkopolskiej.

Prowadzi się również **dział koni pochodzenia trakenskiego**, do którego wpisuje się ogierzy i klacze, „w rodowodach których występują przodkowie pochodzenia trakenskiego i wschodniopruskiego oraz ras biorących udział w tworzeniu rasy trakeńskiej (pełna krew angielska, czysta krew arabska, czysta krew angloarabska, gradicka, beberbecka) oraz angloaraby półkrwi, w tym również rasy małopolskiej (...) Do szóstego pokolenia nie dopuszcza się przodków innych ras (...) Po stronie żeńskiej dopuszczone jest potomstwo klaczy x pozn, wypierająco krytych ogierami pochodzenia trakenskiego i wschodniopruskiego”.

Kwlkp 6979 RAFA 8937	GDR	2608	2408 ALARICH
Data ur.: 15.01.1988	AJAX han.	ALEXANDER han.	H 21810 PROVINZ
Maść: siwa, gw.	KSP.I.269	H 22218	2458 SENATUS – han. Ksp.I.280
Hod.: SK Posadowo		UMSICHT Han.	H 21641 UTOPIE
Wych.: Hodowca	siwy 1980		
Właśc.: SK Posadowo	6381	8798	475/Pz RUSTAN Kwlkp 2315
	RAKIJA	KORAL Kwlkp 2710	8943 KUBA Kwlkp 908
Wym.: wys. 169 obw. kl. 201 nadp. 21.5	Kwlkp 5260	siwy 1975 2390	4420 HULAJPOL Kwlkp 609
Suma pkt. pokr.: 82	siwa 1981	RAWA Kwlkp 3539 gn. 1970	477 REDUTA Kwlkp 2515

Współczesny rodowód klaczy rasy wielkopolskiej
Modern pedigree of a Wielkopolska mare

Te liczne zmiany spowodowały znaczne ograniczenie liczebności populacji koni rasy wielkopolskiej, których w ciągu ostatnich 10 lat rodziło się praktycznie bardzo niewiele, ponieważ większość zaliczano do rasy szlacheckiej półkrwi. Był to również czas zmiany koncepcji

hodowlanej i, jak już wspomniano, użycia ogierów, mających polepszyć walory użytkowe koni półkrwi.

Niestety, dla hodowli koni rasy wielkopolskiej ostatnie dziesięciolecie był to czas stracony.

Literatura

Biernacki S., Grabowski J., Gurski, Hay H., Helak., Kowalski J., Kukawski L., Marinowicz I., Matlawski C., Mucha W., Nowicki (1961). Koń poznański. Instytut Zootechniki, Kraków.

Grodzicki S., Pacyński J. (1966). Stadnina Koni Liski. PWRiL, Warszawa.

Hay S. (1965). Księga Stadna Koni Rasy Wielkopolskich. Wstęp, tom I, część I.

Hay S., Wołowiński R. (1966). Stadnina Koni Racot. PWRiL, Warszawa.

Hay S., Starzyński A. (1967). Stadnina Koni Posadowo. PWRiL, Warszawa.

Hay S. (1971). 75 lat Poznańskiego Związku Hodowców Koni. Koń Polski, 4.

Łukomski S., Wołowiński R. (1978). 50-lecie Stadniny Koni Racot. Koń Polski, 3.

Łukomski S. (1971). Rody męskie w poznańskiej hodowli koni. Koń Polski, cz. I, 4.

Łukomski S. (1972). Rody męskie w poznańskiej hodowli koni. Koń Polski, cz. II, 1.

Kaczmarek W. (1986). Stadnina Koni Pępowo. Koń Polski, 2.

Kukawski L. (1995). Zarys dziejów zorganizowanej

hodowli koni w Wielkopolsce. Wyd. Wielkopolski Związek Hodowców Koni, Poznań.

Nowicka-Posłuszna A. (1979). Sieraków. Państwowe Stado Ogierów 1829–1979. PWRiL, Poznań.

Nowicka-Posłuszna A. (1982). Analiza hodowli i produkcji koni wierzchowych rasy wielkopolskiej w stadninach poznańskich oraz próba jej doskonalenia na drodze skokowych uzdolnień źrebiąt. Maszynopis, AR Poznań.

Nowicka-Posłuszna A., Hanke B. (1997). Charakterystyka biometryczna, hodowlana i ocena wartości użytkowej reproduktorów stacjonujących w SK Pępowo, Posadowo i Racot w latach 1945–1995. Zesz. Nauk. AR Szczecin, 177, Zootechnika, 35: 279–280.

Nowicka-Posłuszna A., Żuławski M. (2002). Hodowla koni półkrwi w Wielkopolsce. Prz. Hod., 3: 22–28.

Nowicka-Posłuszna A. (2010). Wzorzec rodowo-

dowy i użytkowy koni rasy wielkopolskiej. W: Koń wielkopolski w Programie ochrony zasobów genetycznych, IZ PIB, Kraków.

Pacyński J. (1972). Stadnina Koni Liski i jej zadania. Koń Polski, 4.

Pruski W. (1978). Hodowla zwierząt gospodarskich w Wielkopolsce w latach 1793–1850. Roczn. Nauk Rol., ser. D, Monografie, t. 167, Warszawa.

Soltysiński J. (1938). Charakterystyka Państwowego Stada Ogierów w Sierakowie. Uniwersytet Poznański, Poznań.

Tomicki S. (1971). Wielkopolski Ośrodek Hodowli Koni. Koń Polski, 4.

Waligora W. (1985). Monografia przedsiębiorstw hodowli zarodowej Wielkopolski, Ziemi Lubuskiej i Pomorza Zachodniego w latach 1945–1984. PWRiL, Poznań.

CHANGES IN THE PEDIGREE MODEL OF WIELKOPOLSKI HORSES

Summary

Wielkopolski horses were created from halfbred horses of German origin. The beginnings of organized breeding in the Wielkopolska area date back to 1829, when the State Stallion Depot and the Poznań Stud Farm in Sieraków were established. The second Stallion Depot was founded in 1885 in Gniezno. Horses imported from German studs were found in both depots. During the time, the Wielkopolska breeding was characterized by a relatively low proportion of thoroughbred and pure Arabian stallions. In the late 19th and early 20th centuries, the horses bred in Wielkopolska were of rather similar type: they were thoroughbred half-bred, dual-purpose horses used in the army and to work the land. These characteristics were displayed by Poznań horses bred in the interwar period. The postwar period was characterized by considerable demand for labour in agriculture. Remounts and light draught horses lost their *raison d'être*. The modern Wielkopolski horses are also based on the horses bred in the Mazury area, which were characterized by large frame size and all-purpose utility, and on Gryf Pomorski horses, which were bred in Western Pomerania. In 1962, these three regional varieties were acknowledged as genotypically and phenotypically consolidated and *given the name of the Wielkopolska breed*. In 1965 volume (part) I of the Wielkopolski Horse Stud Book was published. The following years in the breeding of Wielkopolska horses brought several changes connected with the principles on which mare and stallions from sires of different half breeds were entered in the stud books. The most restrictive regulations were issued by the Polish Horse Breeders Association in 1996, which caused a considerable reduction of the population.

The modern Wielkopolski horse is a warmblood thoroughbred half-bred horse characterized by good health and conformation and all-purpose utility, with particular emphasis on its use in competitive horse riding, especially in show jumping, dressage, three-day event, and carriage driving. Breeding is based on maternal material of the Wielkopolska breed using sires acknowledged by the Stud Book Commission to be genetically valuable and improving the productive traits of the Wielkopolski horse population.